

„...a sport felől nézve történelmünkre”

N. Pál József – Novák Miklós: *A magyar sport története*
Budapest, Holnap Kiadó, 2021, 268 oldal

Sporttörténeti könyvekről ritkán szoktunk önnön témájuknál tágabb kontextusban beszélni, mivel tárgykörükhöz szorosan kötődve általában nemigen lépnek túl technikai és teljesítménykérdéseken vagy a személyes emlékek felidőzésén, de leginkább az események kronológiai felsorolásán. A kiadások esztétikai minőségétől függetlenül, amely lehet akár kiemelkedő, sőt művészi is, természetesen minden ilyen könyvnek megvan a maga értéke és jelentősége, azonban nyilván csak a maga szűkebb sportrajongói közönsége számára. Egy jó történetírás azonban – vizsgálja bármilyen szempontból is a múltunkat – sokkal többről: a közös emlékezetünkről, ezáltal közösségünkről, identitásunk alakulásáról, közös értékviszonyainkról, vagyis végső soron a kultúránkról és önmagunkról szól.

Ilyen N. Pál József és Novák Miklós magyar sporttörténeti áttekintése, amely a Holnap Kiadó művelődéstörténeti sorozatában jelent meg. Alig 270 oldal, nyilván nem teljességre törekvő adattár vagy enciklopédikus annales, hanem műfajából is adódóan inkább az események mögötti folyamatokra és személyiségekre fókuszál. A hazai sportélet históriáján keresztül viszont több helyen rendkívül találó módon tudja megvilágítani egy-egy korszak

kulturális jellemzőit, a reményekből, sikerekből és kudarcokból kirajzolódó, folyton változó, mégis oly ismerős mentalitásjegyeit.

Ahogy írják, könyvük „az emlékezés jogának ébren tartásáért született”, máshol pedig „az emlékezés értékörző jogát” említve érvelnek a sporttörténet indokoltsága mellett, hozzátéve, bevallott céljuk annak fölmutatása, „hogy a sport a (nemzeti) kultúra, az emberformálás, nemkülönböztetve a történelem értelmezésének is része, alkalma lehet”. Összefoglalójuk ezáltal „közel másfél évszázad történelmi folyamatát is igyekszik adni, a sport felől nézve történelmünkre”. Bár reflektálnak rá, hogy „sporttörténetet írni annyi, mint történelmet írni, csak épp nem a gazdaság, a hadászat, a politika vagy a színjátszás, az irodalom bázisán, hanem a versenyzés, a versengés tényeinek számbavételével”, könyvük messze túllép a tények és adatok felsorolásán. Ugyanis a sport szerepének, valamint a hozzá kapcsolódó szociológiai folyamatok és kulturális jelenségek értelmezésével az elmúlt bő évszázad társadalmi és mentalitástörténeti változásainak megértéséhez adnak lényegi szempontból kulcsot.

Hiszen eltekintve a test és testiség, maga a testgyakorlás elsődleges tapasztalatától, az élsport és a látványsportok mint a teljesítmény és a spektakulum színterei, valamint a diadal eufóriájának és a vereség tragikumának legtisztábban átélhető és közvetíthető jelenségei, a XX. századtól kikerülhetetlen eseményei lettek világunknak, amit a vizuális médiumok immár a végtelenségig felerősítettek. Hozzáteve, hogy a jelenkor egyre sterilebb, virtuális vagy inkább egyre átlátszóbb tapasztalatokat kínáló világközegében kevés olyan jelenség marad meg valóban kézzelfogható és valódi érzelmekkel átélhető valóságként, mint a sport maga, mivel bármennyire is szabályok közé van szorítva a verseny, alakulása és eredménye mégis kiszámíthatatlan marad.

Ezért lép túl a sport az egyszeri esemény jellegén is: azonosulási pontokat, példaképeket ad, valamint dicsőségerzetek vagy tragédiák emlékezetét teremti. Az ember önmeghaladásának élménye, a tehetség és az önfeláldozás,

Hidegkúti Nándor
és Puskás Ferenc,
magyar válogatott
mérkőzés, 1954,
Amsterdam
© Wikimedia
Commons

és leginkább az egyszeri pillanatokban nyújtott kiemelkedő teljesítmény kirobbanásának átélése a sport ünnepi jellegét tudja kidomborítani: a rendkívüli itt élhető át szó szerint a leginkább testközlel. Ez értelemszerűen összefonódik az összetartozás és képviselő közösségi érzésével, legyen az egy iskolai verseny, helyi rangadó vagy városi derbi. (Európában bármerre jár az ember, tényleg mindenütt ugyanúgy talál ilyet, de sportágtól függően az egész világon találkozik hasonló rivalizálással.) Legmagasabb szinten pedig a nemzeti érzéssel, amelyet az együvé tartozás tiszta élményeként legnyíltabban talán csak a sportokban lehet megélni manapság. Ezért is adódik, hogy ez a könyv ugyancsak magától értetődően többes szám első személyben, a „mi, magyarok” közösségében szólítja meg olvasóját. A nemzeti sport történetét nem a távolságtartó semlegesség, hanem a közösségbe tartozó és a közös élményeken keresztül személyesen érintett, a szó nemes értelmében értett szurkoló hangján beszéli el, például ahogy az előszóban fogalmaz: „Balczó András vagy a Papp Laci a mi nevünkben, a mi örömünkre futott

vagy verekedett külhonban is.” Történetiségében ez azért érdekes, a citius, altius, fortius végtelen rekorddöntögetésén, vagyis a pusztán számadatokon túl – bár ez is a kultúránk része, az ember ugyancsak állandó listaállító készítésének, a számontartás örök antropológiai gesztusának terméke –, mert a számok mögötti embert meghaladó teljesítmények közös kulturális emlékezetünkbe íródva nemzeti önképünk szerves részei.

A kötet két, párhuzamos történeti vonalon vezet végig az olvasót a magyar sport történetében: a kronológiai sorrendben egymásra következő fejezetek az olimpiák magyar résztvevőinek, valamint külön tárgyalva a magyar futball fejlődésének összefoglalását nyújtják. Ezért a történeti csomópontok a négyévenként egymást követő olimpiai versenyek és futball-világbajnokságok, de kitérnek a Magyarországon rendezett nagyobb világversenyekre, a sportélet intézményi hátterének változásaira, mint a hivatalos sportági szövetségek megalakulása vagy a sportszervezeti háttér fejlődése, és külön, keretes portrék mutatják be a sporttörténet nagy egyéniségeit Kemény Ferencről

Papp László
háromszoros
olimpiai bajnok
ökölívó
a balegyenest
tanítója, 1958,
Budapest
Fotó: Mikó László
© Fortepan,
adományozó:
Magyar Bálint

Kozák Danutáig. Újabb csomópontokként pedig néhány jelenséget kiemelten tárgyalnak, mint az Aranycsapat története és az 1954-es döntő utóélete, majd az 56 utáni diszsidálások (találóa a magyar sport Trianonjaként említve), vagy Papp Laci profi karrierjének megtörése és ennek korabeli szimbolikus jelentősége, de a 80-as évekbeli bundabotrányok vagy az ezredforduló után a téli sportok közül a jégkorong előretörése és a rövid pályás gyorskorcsolya diadalmenete is helyet kapott a kötetben. A könyv saját korlátai közé szorított adatgazdagsága mellett éppen csak ott támadhat némi hiányérzete az olvasónak, amikor eleve tudottként tálalja egyes események körülményeit, ahogy például a 90-es évek eleji Zemplényi-jelenséget megemlíti, de nem részletezik, ki volt ez a szélhámos és milyen szerepe volt akkoriban.

A győztesek és bajnokok krónikája azonban csak a felszín, bár a sporttörténet valóban leglátványosabb reprezentációja. Nyilván meddő példa lenne, ha egy elképzelt művészet- vagy irodalomtörténet szempontjából csak a Kossuth-, Nobel- vagy bármilyen díjakat vennék sorra, mivel ez valójában nem a művészet vagy az irodalom, hanem csupán a díjak és díjazottak krónikája lenne. A sport története teljes dimenziójában ugyanígy intézményi háttér, közéleti és politikai környezet, utánpótlásnevelés és iskolák, stílusok és edzés módszerek, felkészülések és balesetek, bukások és diadalok összetett históriája, ahogy N. Pál József és Novák Miklós műve is bemutatja. A Trianon utáni korszakról rendkívül szemléletesen kultúraértelmezésének, a „kultúrfölény” fogalmának felvázolásával írnak, amelynek a sportpolitika (a testi nevelés és a versenysport párhuzamos támogatásával) részévé vált, a „traumatikus identitástudat sport által való újjászövésének” célját is kitűzve. A könyv arra szintén kitér, hogy a sztárság vagy a professzionalizmus megjelenése már a két világháború között miben gyökeredzett és milyen következményekkel járt. A Rákosi-diktatúra egészére jellemzően veszi számba, hogy osztályharcos víziója miként gyűrte maga alá és miként manipulálta a hatalmit legitimációs eszközként tekintett sportot, de a Kádár-rendszer társadalmi és morális szétesésének leírásához ugyancsak lényegi szempontot ad a sportban akkoriban szintén egyre erősebben meggyökeresedő „kicsi melóval is jól elleszünk” hozzáállásának és a hallgatólagosan elfogadott csendes alkuk, bundázások gyakorlatának kiteljesedésével. Részletesen leírja, ahogy a sport legszimptomatikusabban a futballban megnyilvánuló kultúrájának eróziója a 70-es évektől az egész szocializmus egyre pangóbb nihiljének egyfajta önbeteljesítő metaforájává vált, ami kihatással lett az ezredvégre kiteljesedő pesszimista önképünkre is.

Ehhez még hozzátehetjük közös nemzeti emlékeztünk változásainak számbavételét. Például az 1954-es vi-

lágbajnoki döntő milyen markáns része futballemlékeztünknek, azonban a korábbi, 1938-as döntőbeli vereség már nem, részben, mert – kissé elnagyoltan fogalmazva – az 1945 utáni generációk emlékezetéből szándékosan kiirtották a világháború előtti korszak sportéletének írmagját is, részben pedig, mert az 54-es döntő több szempontból szimbolikus rangra emelkedett már az eseményt övező felfokozott várakozás idején is, hát még utóéletében.

A történeti folyamatok értelmezéséhez a szerzők határozott értékszempontjai adnak biztos alapot. Példaként idézhetjük, hogy az ezredfordulóra bekövetkezett kulturális változások kapcsán élesen megkülönböztetik az értékeket a látszatvilág teremtette talmi jelenségektől: „e folyamatban – ahol a sportból végképp üzlet, a versenyzőből brand, a hősből sztár, aztán celeb, a szurkolóból meg rajongó lett – az identitás megfakult, az X, Y, Z generáció szurkolói (rajongói) preferenciáinak a magyar sporthoz nincs – vagy csak ritkán van – megkülönböztetett köze már”. N. Pál József korábbi műveiben, ahogy sporttal kapcsolatos írásaiban is, visszaköszön eme értékörzés tudatosan vállalt gesztusa. Amint a *Nemzeti Sport*-ban folyamatosan megjelenő rövid emlékezéseinek és publicisztikáinak századik darabjában, „magáncentenáriumi” cikkében írta: számára a sport „az emberi lét (egyik) páratlan sűrítménye, befejezhetetlen tanúság és tanulság, olyan téma és tradíció, ami által létünkéről, akár a zene, az irodalom vagy a művészetek bármely ága által, minden, de minden átélhető, elmondható, miközben a szurkoló öröme, bánátára, szórakoztatására rendelt, teremtett »csak« játék (is!) az egész természetesen”. A sport tehát, akár csak a művészetek, esszenciális művelődéstörténeti kategória, emberi létezésünk megértésének egyik kulcsa és esz-koze.

Mindehhez kapcsolódóan egy érdekes történelmi kuriózumot is említsünk meg a sport és művészet kapcsolatról: az I. világháború előtti időktől egészen az 1948-as londoni játékokig művészeti versenyszámok ugyancsak részesei voltak az olimpiáknak. A magyar résztvevők az elnyert összesen négy érmükkel a világranglista előkelő tizenötödik helyét foglalják el a művészeti olimpiák történetében. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság alapító atyái, köztük Coubertin báró mellett a magyar Kemény Ferenc, még magától értetődőnek tartották, hogy az ókori versenyekből kiindulva a művészeteknek részeseivé kell válniuk az újraélesztett rendezvénysorozatnak. Ezért kezdtek versenyeket rendezni irodalmi, szobrászati, festészeti, zenei művek és építészeti tervek számára, azzal a megkötéssel, hogy természetesen csak sporttal kapcsolatos műveket lehet nevezni. (És ha már említettük ezeket a versenyeket, emlékezzünk meg N. Pál József és Novák Miklós segítségével a magyar bajnokokról is: 1924-ben a párizsi olimpián Hajós Alfréd és Lauber Dezső építész

kategóriában második helyezést, 1928-ban Amszterdamban dr. Mező Ferenc irodalom epikai kategóriában első helyezést, az 1932-es Los Angeles-i olimpián Manno Miltiades szobrászat kategóriában második helyezést, és végül 1948-ban Londonban dr. Földes Éva irodalom epikai kategóriában harmadik helyezést ért el.)

Az már egy másik kérdés, hogy a későbbiekben a művészet és a sport útja miért vált el egymástól, legalábbis a versenyek szempontjából; 1948 után a művészetek mindenestre már csak kísérő rendezvényekként kapcsolódtak az olimpiákhoz. Ezeket a díjakat a Nemzetközi Olimpiai Bizottság ugyan nem is ismeri el a hivatalosak között, ám ettől függetlenül emlékeztük megőrzése már a mi közös feladatunk lenne. (Egy újabb érdekes adalék, bár ez már tárgyalt könyvünkben nem szerepel, hogy pár éve Rixer Ádám, a Károli Gáspár Református Egyetem professzora egyik tanulmányában felvetette egy önálló művészeti olimpia megrendezését, hiszen léteznek nagy hagyományokkal rendelkező különböző nemzetközi zenei vagy előadó-művészeti versenyek – például a Nemzeti Színház rendezi meg a 2023-as X. Színházi Olimpiát. Ezek összefogása és kibővítése nem lenne feltétlenül lehetetlen vállalkozás.)

Sportnak és művészetnek látszólag bár, legalábbis intézményesen, nincs igazán köze egymáshoz, de ellentétes feszültségük éppúgy része kulturális gondolkodásunknak, mint ahogy a sport különböző formáiban tárgya is egyben a különböző művészeteknek. Elindulhatnánk akár az atléták ókori szoborábrázolásaitól, de említhetnénk az elmúlt évtizedek sport témájú filmjeit, vagy hogy a sporttematika miként vált az irodalom részévé a XIX. század végétől („aligha kétséges: a XX. század legjelentősebb magyar sportlapja a *Nyugat*” – írta például egy tanulmányában teljes joggal Tarján Tamás), a művészet és a sport összekapcsolódásainak sorát a végtelenségig folytathatnánk. Ebből a szempontból pedig nem is a sport és a művészet különbözősége vagy ellentéte érdekes számunkra, hanem hogy a sport világa és jelenségei hogyan és miként gazdagítják kultúránkat.

A sport mint közösségi és szórakoztatóipari jelenség és emlékeztünk egyik kitüntetett azonosulási pontja beépült kulturális memóriánkba. Ezért fontos számunkra, hogy N. Pál József és Novák Miklós rövid, ám annál gazdagabb könyvben foglalta össze a magyar sport történetét, mivel ez a történet a saját emlékeztünkéről és az ebből felépülő identitásunkról szól.

Puskás
(Kispesti AC)
ballal kapura lö,
mögötte
Balogh II.
(Újpesti TE),
1949
© Fortepan,
adományozó:
Magyar Bálint,
Kovács Márton
Ernö

